

ТЕЛЕГЕСЬВ

Геннадій Дмитрович –
доктор біологічних наук,
завідувач відділу молекулярної
генетики Інституту
молекулярної біології і генетики
НАН України

Станіслав Станіславович Малюта

ЮВІЛЕЙ ПРОВІДНОГО ГЕНЕТИКА До 80-річчя члена-кореспондента НАН України С.С. Малюти

23 лютого 2018 р. виповнилося 80 років одному з провідних генетиків України, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки, доктору біологічних наук, професору, члену-кореспонденту НАН України Станіславу Станіславовичу Малюти.

З ім'ям Станіслава Станіславовича Малюти пов'язані пріоритетні дослідження мутагенної дії вірусів і нуклеїнових кислот, трансгенозу та супутніх питань, структурно-функціональної організації генів і генетичних систем, розроблення і впровадження молекулярно-біологічних тест-систем. Він зробив вагомий внесок у відновлення української генетики, розгромленої в період «лисенківщини», і розв'язання цілої низки проблем загальної й молекулярної генетики. Наукові праці С.С. Малюти широко відомі не лише в нашій країні, а й за кордоном.

Народився ювіляр 23 лютого 1938 р. у селі Ковалівка Ярмолинецького району Хмельницької області. Після закінчення в 1960 р. Української сільськогосподарської академії (нині – Національний університет біоресурсів і природокористування України) працював на Первомайській дослідно-селекційній станції (Краснодарський край, Росія), де вперше в СРСР виявив форми цукрового буряку з цитоплазматичною чоловічою стерильністю.

У 1961 р. С.С. Малюта вступив до аспірантури Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР (нині – Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України) за спеціальністю «генетика» і потрапив до щойно створеного відділу генетики, який очолював В.П. Зосимович. Упродовж 1961–1968 рр. Станіслав Станіславович працював під керівництвом академіка С.М. Гершензона в Інституті мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного, а з 1968 р. – у Секторі молекулярної біології та генетики, який у 1973 р. було реорганізовано в Інститут молекулярної біології і генетики (ІМБГ). У цій установі він пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до завідувача відділу молекулярної генетики, який починаю-

чи з 1978 р. очолював двадцять років поспіль. У 2002–2003 рр. Станіслав Станіславович обіймав посаду заступника директора з наукової роботи ІМБГ НАН України. Кілька років він працював заступником академіка-секретаря Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України.

У 1970 р. С.С. Малюта захистив кандидатську дисертацію, а в 1986 р. здобув докторський ступінь за спеціальністю «генетика». 2000 року його обрано членом-кореспондентом НАН України за спеціальністю «генетика мікроорганізмів».

Наукова діяльність ювіляра охоплює надзвичайно широке коло проблем. Роботи Станіслава Станіславовича з вивчення мутагенної дії вірусів здобули міжнародне визнання, у 1998 р. його було удостоєно Державної премії України в галузі науки і техніки. Він довів, що віруси, як інфекційні, так і неінфекційні, здатні спричиняти мутації, а також установив, що мутагенна дія вірусів характеризується високою специфічністю.

Результати цих досліджень стали першою пересторогою проти неконтрольованого використання живих вірусних вакцин, оскільки вони можуть зумовлювати мутації, що згодом було підтверджено численними дослідженнями інших учених.

Станіслав Станіславович уперше висунув припущення про те, що віруси як мутагенні чинники відіграють певну роль в еволюції. У 70–80-х роках минулого століття дослідження С.С. Малюти були спрямовані на розв'язання проблеми перенесення чужинної генетичної інформації. Дані, які він отримав спільно з колегами, свідчать про те, що клітини рослин і ссавців можуть поглинати чужинні віруси (бактеріофаги) і ДНК. Він показав, що процес поглинання цілком керований і його ефективність можна значно підвищити, створивши особливі умови. Послідовності поглинутих ДНК зберігаються в клітинах протягом багатьох клітинних поколінь; поглинуті гени здатні експресуватися в нових умовах; генно-інженерні маніпуляції супроводжуються різноманітними цитогенетичними і генетичними

ефектами. У серії досліджень, присвяченій вивченню структурно-функціональної організації елементів генетичної системи бактерій і людини, С.С. Малюта довів, що всі структурні гени, які кодують біосинтез лізину в *B. subtilis*, локалізовані на хромосомі в єдиному кластері.

Завдяки зусиллям Станіслава Станіславовича у відділі молекулярної генетики вперше в Україні було започатковано новий науковий напрям — «молекулярна онкогематологія». Нині цей напрям динамічно розвивається, сформовано нові уявлення про механізми розвитку деяких мієлопроліферативних захворювань і розроблено нові підходи до тестування та диференційної діагностики цих патологій, розпочато роботи з використання наночастинок у терапії пухлинних захворювань. Для ефективного лікування і прогнозу лейкозу дуже важливою є рання діагностика форми та стадії розвитку хвороби, тому мета роботи полягала в розробленні та впровадженні тест-систем для діагностики і моніторингу мієлопроліферативних захворювань системи крові. Створені тест-системи було успішно апробовано в багатьох медичних закладах України.

Станіслав Станіславович здійснює активну громадську діяльність. Його було обрано членом Міжвідомчої ради з біотехнології при Кабінеті Міністрів України, кілька років поспіль він є членом Науково-видавничої ради при Президії НАН України, протягом шести каденцій був членом експертної ради Вищої атестаційної комісії України, входив до складу президій Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова та Українського біохімічного товариства, був членом двох спеціалізованих учених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій ІМБГ НАН України, членом редколегій наукових журналів «Biopolymers and Cell», «Цитологія і генетика», «Український біохімічний журнал», «Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів» та «Studia Biologica».

С.С. Малюта — талановитий, високодосвідчений учений, він завжди щедро ділиться своїми знаннями і творчими задумами з колегами та учнями. З 1987 р. Станіслав Станіславович

працював за сумісництвом на посаді професора, а в 1989–1992 рр. — завідувача кафедри генетики та фізіології рослин і біотехнології Національного аграрного університету. У 1996–2002 рр. викладав у Національному університеті «Кієво-Могилянська академія». Йому присвоєно звання «Відмінник освіти України».

Під керівництвом С.С. Малюти підготовлено одну докторську та 16 кандидатських дисертацій. Його учні — вже відомі вчені, що працюють у різних країнах.

У творчому доробку Станіслава Станіславовича понад 300 наукових робіт, серед яких монографія, 4 книги та науково-методичні посібники, 2 авторських свідоцтва на винаходи. Результати досліджень С.С. Малюти представлено на десятках міжнародних конгресів, наукових з'їздів, конференцій та симпозіумів.

За заслуги в розвитку генетики Станіслава Станіславовича відзначено медаллю ім. М.І. Вавилова. Його удостоєно кількох почесних відзнак.

Пройдений ювіляром шлях не був гладким, життя не балувало його, проте Станіслав Станіславович стійко переносив усі труднощі, завжди залишався добропорядною і чуйною людиною, ніколи не боявся братися за вирішення найскладніших проблем. Вивчаючи наукові здобутки попередників, він зазвичай висуває свою оригінальну обґрунтовану концепцію, яка майже завжди означає крок уперед.

Колектив Інституту молекулярної біології і генетики, колеги, учні сердечно вітають Станіслава Станіславовича з ювілеєм, зичать йому міцного здоров'я, сонячного настрою і невичерпної енергії в подальшій праці на благо нашої держави.